

Van politiek centrum Binnenhof naar Albert Cuypmarkt

EEN LONGITUDINALE INHOUDSANALYSE VAN BRONNEN IN
TELEVISIENIEUWS

Inleiding

Bronnen in het nieuws zijn belangrijk voor zowel journalisten als het publiek. Behalve als bron van informatie bij de totstandkoming van een bericht is het tonen of benoemen van bronnen *in* nieuwsberichten van belang voor journalisten. Bronnen in nieuwsberichten dienen als legitimatie voor professionele neutraliteit aangezien ze een verscheidenheid aan standpunten representeren (Dimitrova & Strömbäck, 2009; Manning 2001; Tuchman, 1972). Voor het publiek zijn bronnen in nieuwsberichten een belangrijke graadmeter voor de geloofwaardigheid en betrouwbaarheid van het nieuws (Sundar, 1998). Maar bovenal krijgt het publiek een blik op gebeurtenissen door de ogen van bronnen die aan het woord komen in het nieuws (Manning, 2001). Bronnen die voorkomen in het nieuws kunnen hun visie uitdragen en hebben daarmee de mogelijkheid een gebeurtenis te voorzien van een bepaalde duiding (Carlson, 2009; Dimitrova & Strömbäck, 2009). Van oudsher echter hebben niet alle bronnen evenveel toegang tot het nieuws. Weliswaar kan iedereen als potentiële bron beschouwd worden, maar de manier waarop journalisten bronnen zoeken en bepalen wie wel en wie niet voorkomen in nieuwsberichten, weerspiegelt vooral de hiërarchische machtsverhoudingen in de samenleving (Gans, 1979; Schudson, 2003). Dit onderzoek richt zich op bronnen die in het nieuws aan het woord komen.

* Mariska Kleemans (PhD) was ten tijde van het onderzoek als onderzoeker verbonden aan het Lectoraat Media en Civil Society van Windesheim Hogeschool Zwolle. Nu is zij onderzoeker en docent aan de Radboud Universiteit Nijmegen (Behavioural Science Institute). Contactgegevens: Afdeling Communicatiewetenschap, Postbus 9104, 6500 HE Nijmegen. Tel.: 024-3615545. Fax: 024-3613073. m.kleemans@maw.ru.nl

Gabi Schaap (PhD) is universitair docent aan de Radboud Universiteit Nijmegen (Behavioural Science Institute). Contactgegevens: Afdeling Communicatiewetenschap, Postbus 9104, 6500 HE Nijmegen. Tel.: 024-361793. Fax: 024-3613073. g.schaap@maw.ru.nl

Liesbeth Hermans (PhD) is als associate lector verbonden aan het Lectoraat Media en Civil Society van Windesheim Hogeschool Zwolle. Ook is zij werkzaam als universitair docent aan de Radboud Universiteit Nijmegen (Behavioural Science Institute). Contactgegevens: Lectoraat Media and Civil Society, Campus 2-6, 8017 CA Zwolle. eahm.hermans@windesheim.nl

De auteurs willen Desi Oudenbroek bedanken voor haar bijdrage aan de dataverzameling.

Traditioneel selecteren journalisten voornamelijk officiële bronnen met een hoge maatschappelijke status (Berkowitz, 2009; Davis, 2000). Deze zogenaemde institutionele bronnen zijn door hun regelmatige, herkenbare en efficiënte wijze van informatieverstrekking goed inpasbaar in nieuwsberichten en zijn daarom onderdeel van het routinematig gebruikte informatienetwerk van journalisten (De Keyser & Raeymaeckers, 2012; Helle, 2000; Manning, 2001). Bovendien worden deze bronnen door hun maatschappelijke positie gezien als betrouwbare verstrekkers van informatie over publieke zaken (Carlson, 2009; Davis, 2000). De institutionele bronnen worden om twee redenen ook wel ‘*primary definers*’ genoemd: omdat ze de meest gebruikte bronnen zijn die aan het woord komen in het nieuws en omdat deze bronnen de eerste zijn die door hun inbreng de mogelijkheid hebben een gebeurtenis van interpretatie te voorzien (Carlson, 2009).

Een lange traditie van onderzoek naar bronnen in het nieuws bevestigt dat vooral institutionele bronnen als overheidsfunctionarissen, politici, experts en woordvoerders van het bedrijfsleven als belangrijkste bron fungeren en dat alternatieve bronnen – met name burgers – veel minder aan het woord komen (cf. Berkowitz, 2009; Grabe, Zhou, & Barnett, 1999; Lewis, Williams & Franklin, 2008). Er is echter aanleiding om te veronderstellen dat hierin in de afgelopen jaren een verandering is opgetreden. Door een grotere focus op (de rol van) het publiek zouden journalisten steeds minder geneigd zijn de instituties te volgen en toenemende waarde hechten aan de stem van het volk (cf. Kurpius, 2002). Als dat klopt, zou dat een belangrijke ontwikkeling zijn, aangezien daarmee het virtuele monopolie van institutionele bronnen op de definitie van nieuwsgebeurtenissen doorbroken zou worden.

De vraag in dit onderzoek is of alternatieve bronnen daadwerkelijk een belangrijker stem hebben gekregen in het nieuws. Recent onderzoek laat weliswaar zien dat burgers als bron in de laatste decennia vaker aanwezig zijn (De Swert, Walgrave, Hooghe, Uce, & Hardy, 2008; Hendriks Vettehen, Beentjes, Nuijten, & Peeters, 2011), maar er is weinig bekend over de gevolgen die deze toename heeft voor het voorkomen van institutionele bronnen. Bovendien weten we weinig over de manier waarop de diverse bronnen aan het woord komen. Worden burgers daadwerkelijk aan het woord gelaten om een inhoudelijk relevante bijdrage te leveren en daarmee een aanvulling of een tegengeluid te laten horen ten opzichte van institutionele bronnen, of blijft hun rol louter illustratief? Deze studie onderzoekt daarom het veranderende belang van diverse typen bronnen in het nieuws aan de hand van de volgende vragen:

- (1) In hoeverre verandert de verhouding tussen institutionele en andere bronnen?
- (2) Veranderen de inhoudelijke rollen van de verschillende typen bronnen door de jaren heen?

Dit wordt in kaart gebracht door middel van een longitudinale inhoudsanalyse van Nederlandse televisienieuwsuitzendingen uit de periode 1990-2012. Televisie-

nieuws is in Nederland nog steeds een voorname bron van informatie over publieke zaken. De hoofduitzendingen van het NOS Journaal en RTL Nieuws staan dagelijks in de top van meest bekeken televisieprogramma's, met samen gemiddeld meer dan drie miljoen kijkers per dag (Stichting Kijkonderzoek, 2014).

Oorzaken van veranderend brongebruik

Drie deels gelijktijdige en met elkaar samenhangende ontwikkelingen hebben geleid tot veranderende opvattingen over het publiek en daarmee over brongebruik. Technologische innovaties zijn een eerste belangrijke reden voor een toegenomen focus op het publiek (Beam, 2003; Coulson & Lacy, 1996; Lewis et al., 2008; McManus, 1994, 2009; Pavlik, 2000). Door digitale technologie heeft het publiek meer dan vroeger de mogelijkheid om zelf actief nieuws te produceren of door middel van participatie een bijdrage te leveren aan het institutionele nieuws (Gillmor, 2004; O'Sullivan & Heinonen, 2008). Het is daarmee technologisch makkelijker geworden om burgers een rol te geven in het nieuwsproces.

Economische ontwikkelingen hangen sterk samen met technologie wanneer het gaat om veranderingen in brongebruik. Het publiek heeft door het toegenomen (digitale) media-aanbod meer dan voorheen de mogelijkheid het nieuws bij traditionele en nieuwe concurrenten te vergaren, of om informatieve media te ontwijken ten gunste van entertainment (Prior, 2005). Daarnaast heeft de komst van de commerciële televisiezenders met zowel eigen nieuwsprogramma's als entertainmentprogramma's de westerse nieuwsmarkten vele malen competitiever gemaakt (Hendriks Vettehen et al., 2011; Hendriks Vettehen, Zhou, Kleemans, d'Haenens, & Lin, 2012). Nieuwsproducenten hebben dan ook sterker dan voorheen een marktorientatie, waarin het publiek vooral gezien wordt als consument: nieuws is veelal een zoektocht geworden naar manieren om de aandacht van het publiek te trekken en zo het marktaandeel te vergroten (Beam, 2003). Het opvoeren van burgers in het nieuws is hier een prominent voorbeeld van. Zij maken het nieuws concreter en levendiger en zorgen ervoor dat het meer aansluit bij de belevingswereld van het publiek, waardoor het nieuws aantrekkelijker wordt dan wanneer institutionele bronnen gebruikt worden (Hendriks Vettehen, Nuijten, & Peeters, 2008; Lefevere, De Swert, & Walgrave, 2012).

De vergrote aandacht voor het publiek wordt ook gevoed vanuit een ideologisch motief, waarin het publiek niet gezien wordt als consument, maar als betrokken burger in een democratische samenleving. Twee ontwikkelingen zijn daarbij belangrijk. Door technologische vernieuwingen zijn niet-professionals meer dan voorheen in staat zich met de productie van nieuws te bemoeien. Ten tweede wordt binnen de journalistiek een discussie gevoerd over het afnemende vertrouwen van het publiek in de journalistiek, een vergelijkbaar proces dat zich ook bij andere

maatschappelijke instituties als de politiek en de wetenschap afspeelt (Tiemeijer & De Jonge, 2013). Als gevolg van deze twee ontwikkelingen is de journalistiek zich gaan herbezinnen op de eigen maatschappelijke rol (Brants & De Haan, 2010). Vanuit het idee van burgerlijke verantwoordelijkheid (*'civil responsibility'*) is het in een liberale democratische samenleving van belang dat de journalistiek de verantwoordelijkheid neemt om de verbinding met burgers te herstellen (Ahva, 2010, 2013; Brants & De Haan, 2010; Drok, 2007; Lewis, Inthorn, & Wahl Jorgensen, 2005; Massay, 1998). De journalistiek zou zich vanuit deze filosofie minder door de officiële agenda moeten laten leiden en meer aandacht moeten besteden aan de publieksagenda, onder andere door burgers een grotere rol in de berichtgeving te geven om zo tegenwicht te bieden aan het monopolie van institutionele bronnen als *primary definers* in het maatschappelijk debat (Ahva, 2010; Brants & De Haan, 2010; Kurpius, 2002; Massay, 1998; Rosen, 1999).

Samen zorgen deze drie ontwikkelingen uit de afgelopen twee decennia ervoor dat de journalistiek zich meer bewust is geworden van de noodzaak om het publiek bij het nieuws te betrekken en hun interpretatie van gebeurtenissen te laten doorklinken in de berichtgeving. Dit kan weer gevolgen hebben voor het voorkomen van burgers als bron in het nieuws.

Hypothesen en onderzoeksvragen

Voorgaand onderzoek naar de aanwezigheid en effecten van bronnen in het nieuws maakt meestal een dichotoom onderscheid tussen burgerbronnen enerzijds en institutionele bronnen anderzijds. Die laatste groep wordt met verschillende noemers aangeduid, zoals elitebronnen, representatieve bronnen of officiële bronnen (cf. Grabe et al., 1999; Kurpius, 2002; Lefevre et al., 2012; Tiffen et al., 2013). Om inzicht te krijgen in welke bronnen het nieuws definiëren, geeft een dichotomie weliswaar een eerste indicatie, maar deze indeling doet geen recht aan de complexiteit en diversiteit van de typen bronnen die in het nieuws voorkomen. In het huidige onderzoek worden daarom diverse bronnen onderscheiden die kunnen worden ingedeeld in drie hoofdtypen. Aan de ene kant van het spectrum bevinden zich de elitebronnen: de maatschappelijke bovenlaag van invloedrijken op bijvoorbeeld politiek, wetenschappelijk en journalistiek gebied. Zij zijn van oudsher de *primary definers*: door hun gemakkelijke toegang tot de media hebben zij een grote definitiemacht. Hun tegenpolen zijn de burgers: 'gewone' mensen die niet gebonden zijn aan een institutionele organisatie en daarmee nauwelijks relevant zijn als *definers* van nieuws.

Tussen deze twee tegenpolen bevinden zich bronnen die niet tot de elite behoren, maar ook niet kunnen worden gedefinieerd als burgerbronnen. Tiffen en collega's (2013) onderscheiden 'officiële' bronnen (politieke en institutionele bronnen) en

bronnen behorende tot het maatschappelijk middenveld. Deze laatste groep bronnen bestaat niet alleen uit burgerbronnen, maar ook uit bijvoorbeeld belangengroepen, ondernemingen en experts. Ook De Swert (2011) onderscheidt bronnen uit het maatschappelijk middenveld als tegenpool van elitebronnen (in het bijzonder politieke actoren) in nieuwsberichten. Daarmee hanteren deze onderzoekers niet alleen een iets ander onderscheid dan de veelvuldig gebruikte dichotomie tussen elitebronnen en burgerbronnen, maar vestigen ze ook de aandacht op een type bron dat in eerder onderzoek onderbelicht blijft. In navolging van Tiffin en collega's (2013) en De Swert (2011) noemen we dit type bron in onderhavig onderzoek het maatschappelijk middenveld: bronnen die een institutioneel georganiseerd middenveld in de samenleving vertegenwoordigen, zoals een maatschappelijke organisatie, het bedrijfsleven of belangenverenigingen.

De eerste hoofdvraag in dit onderzoek is of er verschuivingen hebben plaatsgevonden in de *verhouding* tussen verschillende institutionele bronnen en burgerbronnen in het nieuws. Op basis van recente economische, technologische en ideologische ontwikkelingen zou dit te verwachten zijn. Deze ontwikkelingen, ondersteund door eerder onderzoek, wijzen allemaal in de richting van een toename in het gebruik van burgerbronnen in het nieuws, als gevolg van een toegenomen focus op het publiek. Aangezien al deze ontwikkelingen vanaf de jaren negentig van de vorige eeuw hebben plaatsgevonden, luidt de eerste hypothese:

H1: Het aantal burgerbronnen in het Nederlandse televisienieuws neemt vanaf 1990 toe.

Er is minder bekend over ontwikkelingen in het gebruik van elitebronnen. Toch zijn er redenen om te verwachten dat zich op dat gebied ook veranderingen hebben voorgedaan. Ten eerste laat onderzoek naar het gebruik van burgerbronnen in Vlaamse dagbladen in 2001 en 2011 zien dat, hoewel meer zichtbaar dan vroeger, burgerbronnen nog steeds een marginaal verschijnsel zijn (De Keyser & Raeymaeckers, 2012). Met andere woorden, elitebronnen voeren in het nieuws nog steeds de boventoon. Ten tweede viel de start van de maatschappelijke discussie rondom de kloof tussen journalisten en hun publiek (Raad voor Maatschappelijke Ontwikkelingen, 2003) min of meer samen met de opkomst van de civiele journalistiek in de westerse wereld (Brants & De Haan, 2010; Drok, 2007; Rosen, 1999). In Nederland werd die discussie bovendien gevoerd in de context van wat wel de Fortuyn-revolutie is genoemd. De opkomst van de politicus Fortuyn leidde tot een breed gevoerde discussie rondom de stelling dat de politiek en de pers te lang vanuit een ivoren toren voor het publiek had gedefinieerd wat de belangrijkste maatschappelijke problemen en hun oplossingen waren. Fortuyn was een van de belangrijkste proponenten van de stelling dat de 'stem des volks' in de politiek, maar ook in de mainstream media gehoord dient te worden (Brants & de Haan, 2010). In het kielzog van deze beweging kwamen nieuwe 'populistische' politieke partijen op en

nieuwe *media outlets* ‘door en voor het volk’. Voorbeelden van de laatste zijn de website Geenstijl.nl en de inmiddels in het publieke bestel opgenomen omroepen Powned en Wakker Nederland. Door de roep om een verschuiving van hoofdzakelijk aandacht voor de institutionele agenda naar de publieksagenda, is te verwachten dat de rol van elitebronnen in de loop der jaren naar verhouding kleiner is geworden. Journalisten, ook binnen de traditionele media, lijken steeds meer geneigd om de stem des volks serieus te nemen, en het monopolie te doorbreken van met name de politiek op het framen van gebeurtenissen in het nieuws (Brants, 2008). Dit blijkt onder andere uit het dalende aantal seconden dat politici toebedeeld krijgen om te spreken in nieuwsuitzendingen (Farnsworth & Lichter, 2007). Dit leidt tot de volgende verwachting:

H2: Het aantal elitebronnen in het Nederlandse televisienieuws neemt vanaf 1990 af.

Er is zeer weinig onderzoek gedaan naar de verhoudingen tussen verschillende soorten bronnen buiten de dichotomie elite versus burgers. Tiffen et al. (2013) constateren dat er tussen landen een verschil is in het voorkomen van officiële bronnen en bronnen uit het maatschappelijk middenveld, maar ook tussen specifieke soorten bronnen binnen deze algemene categorieën. In het algemeen komen officiële bronnen veel vaker voor dan andere bronnen, en bronnen uit het maatschappelijk middenveld meestal meer dan burgers. In welke mate hierin echter veranderingen zijn opgetreden door de jaren heen is onbekend. Ten aanzien van het voorkomen van bronnen uit het maatschappelijk middenveld formuleren we daarom de volgende onderzoeksvraag:

OV1: In hoeverre is het aantal bronnen uit het maatschappelijk middenveld in het Nederlandse televisienieuws veranderd sinds 1990?

Zoals gezegd kan het nieuws gezien worden als een strijdperk waarin bronnen strijden om de *primary definer* van een nieuwsfeit te worden. Bronnen in een nieuwsbericht hebben de kans om hun interpretatie van een nieuwsfeit aan het publiek te presenteren. Een bron die niet in het nieuws aanwezig is, krijgt die kans in ieder geval niet. Het is daarom belangrijk om te onderzoeken welke bronnen in het nieuws voorkomen en in welke verhoudingen dat gebeurt. Maar om de vraag te beantwoorden wie er in het nieuws een stempel kan drukken op de duiding van een situatie of onderwerp, dient ook te worden gekeken in hoeverre bronnen als serieuze *definers* worden opgevoerd (Carlson, 2009). Louter de aanwezigheid in een nieuwsbericht zegt niet alles. Daarom bevat dit onderzoek een belangrijke (tweede) hoofdvraag die kijkt naar de *inhoudelijke rol* die verschillende bronnen spelen in het nieuws.

Elitebronnen, maar ook bronnen uit het maatschappelijk middenveld, worden geselecteerd vanuit hun maatschappelijke rol, dat wil zeggen om een actieve, inhoudelijke bijdrage te leveren aan de inhoud van het nieuws. In eerder onderzoek wordt geconstateerd dat burgerbronnen daarentegen voornamelijk gebruikt worden in de rol van *vox pop*: bronnen die geen inhoudelijke rol spelen, maar vooral dienen om het nieuws te verlevendigen of te illustreren.

Behalve in een louter aandachttrekkende rol kunnen burgers als bron vanuit diverse rollen echter ook een actieve inhoudelijke bijdrage leveren aan nieuwsonderwerpen (Hermans, Schaap, & Bardoel, 2014). Gezien vanuit het idee van burgerlijke verantwoordelijkheid is het doel van meer publiekgerichte journalistiek de betrokkenheid van burgers bij de samenleving te bevorderen en diversiteit van stemmen in het nieuws te verhogen ter bevordering van het publieke debat (Ahva, 2013; Brants & De Haan, 2010). Door het perspectief van de burger centraal te stellen in het nieuws ontstaat er meer aandacht voor informatie die relevant is voor het publiek in hun rol als actief burger, komt er meer ruimte voor opinies en expertise van burgers, en is er sprake van meer participatie en interactie van burgers in het nieuwsproces (Ahva, 2010; Haas, 2007). Dit zou betekenen dat de burger als bron een rol moet krijgen die gebaseerd is op de kennis, ervaring of informatie die relevant is voor een onderwerp (Brants & De Haan, 2010). Voor wat betreft burgerbronnen is het dan ook interessant om te kijken of zij niet alleen passief (als illustratie) in het nieuws voorkomen – dat wil zeggen, gebruikt worden vanuit een strategisch-commercieel motief (Brants & De Haan, 2010) –, maar ook meer actief en inhoudelijk een rol spelen, vanuit een ideaal van burgerlijke verantwoordelijkheid. Ook binnen elitebronnen en bronnen vanuit het maatschappelijk middenveld kunnen door de geschetste ontwikkelingen verschuivingen in rollen van deze bronnen waarneembaar zijn. Daarom wordt ten slotte de volgende vraag gesteld:

OV2: Welke veranderingen zijn er sinds 1990 opgetreden in de rollen waarin bronnen in het Nederlandse televisienieuws voorkomen?

Methode

Steekproef

Er is een longitudinale inhoudsanalyse uitgevoerd naar het gebruik van bronnen ($N=843$) in televisienieuwsberichten uit de twee belangrijkste nieuwsprogramma's op de Nederlandse televisie, namelijk het NOS Journaal (20.00u editie; $N=210$ berichten) en het RTL Nieuws (19.30u editie; $N=195$ berichten). De steekproef omvatte drie tijdstipmomenten, die gerelateerd kunnen worden aan belangrijke technologische, economische en ideologische ontwikkelingen in de (televisie)journalistiek. Allereerst is er gekozen voor een meetmoment aan het begin van het digitale tijdperk en de participatieve journalistiek, op een moment dat met de komst van de

commerciële televisie (en het RTL Nieuws) ook de eerste concurrentie op de Nederlandse televisienieuwsmarkt opkwam (1990). Het tweede meetmoment bevat de opkomstjaren van internet en participatieve journalistiek in een tijd met een steeds groter aanbod van nieuwsprogramma's – door de start van SBS's Hart van Nederland en het inmiddels weer ter ziele RTL's 5 in het Land – op de Nederlandse televisiemarkt (1996). Ten slotte is er gekozen voor een meetmoment midden in het digitale journalistieke tijdperk en de grote crisis voor de traditionele journalistiek (2012). Tevens is 2012 het jaar waarin grote wijzigingen in het format van het NOS Journaal zijn doorgevoerd. Sinds het voorjaar van 2012 richt het NOS Journaal zich meer op het publiek door onder andere het nieuws persoonlijker te maken en dichterbij de kijker te brengen in plaats van te focussen op feiten (Gelauff, 2012).

De steekproef omvat nieuwsuitzendingen die in het najaar (oktober en november) zijn uitgezonden. In totaal zijn 20 uitzendingen van RTL Nieuws en 21 uitzendingen van het NOS Journaal gecodeerd. Hierbij werd per gecodeerd jaar een volledige week gecodeerd, waarbij van het NOS Journaal en RTL Nieuws de uitzendingen van dezelfde dag werden gecodeerd. De uitzending van 4 oktober 1996 van het RTL Nieuws ontbrak, omdat deze niet meer terug te vinden was in het archief. Van iedere nieuwsuitzending zijn alle items meegenomen in de analyse, met uitzondering van het weerbericht en berichten waarin kort werd vooruitgeblikt op wat verder in de uitzending aan bod zou komen.

Meetinstrument

Het codeboek is gebaseerd op eerder onderzoek naar gebruik van bronnen in regionaal nieuws (Hermans et al., 2014; Hietbrink & Hermans, 2013). Twee codeurs hebben onafhankelijk van elkaar dezelfde 40 items (9,88%) uit de steekproef gecodeerd om de intercodeurbetrouwbaarheid vast te stellen. In totaal kwamen 101 bronnen (11,98% van het totale aantal bronnen in de steekproef) voor in deze nieuwsberichten. De betrouwbaarheid van de coderingen was acceptabel tot goed (cf. Hayes & Krippendorff, 2007), hetgeen betekende dat de resterende nieuwsberichten door een van de codeurs gecodeerd kon worden (tabel 1).

In totaal werden 405 nieuwsberichten geanalyseerd. In 106 nieuwsberichten (26,17%) was geen bron aanwezig. Bij de overige nieuwsitems kwam ten minste één bron in beeld aan het woord of werd de bron expliciet geparafraseerd door de voice-over of de reporter. In totaal kwamen 843 bronnen voor die verder werden gecodeerd naar de rol die zij vervulden als bron. Daarbij zijn drie hoofdtypen bronnen onderscheiden: elitebronnen, bronnen uit het maatschappelijk middenveld en burgerbronnen. Binnen elk van deze typen onderscheiden we diverse rollen (zie tabel 1).

TABEL 1. Typen bronnen (N=843), omschrijvingen, Krippendorff's Alpha's en Holsti's

Type bron	Samenvattende omschrijving (% aanwezig; betrouwbaarheid codering o.b.v Krippendorff's α en Holsti's percentage overeenstemming)
<i>Elitebronnen</i> (N=523)	
Overheid/politici	Vertegenwoordigers van overheidsinstanties op lokaal, regionaal of nationaal niveau, politici (41.4%; $\alpha=.97$; Holsti=99%)
Onafhankelijke expert/wetenschapper/onderzoeker	Iemand die uit hoofde van zijn kennis als professional aan het woord wordt gelaten, die als functie heeft onafhankelijke kennis in te brengen (9.8%; $\alpha=.92$; Holsti=99%)
Media/journalisten	Expliciete verwijzing naar informatie uit andere media of van andere journalisten dan die bij de productie van het nieuwsbericht betrokken zijn (5.2%; $\alpha=1.00$; Holsti=100%)
Hulpverlenende instanties en law enforcement	Officiële instanties zoals politie en justitie, artsen/verplegers, brandweer (5.6%; $\alpha=.96$; Holsti=99%)
<i>Maatschappelijk middenveld</i> (N=161)	
Maatschappelijke organisatie	Organisaties met publieke functies die geen overheidsinstanties zijn, zoals musea, scholen, bibliotheken, religieuze instellingen (3.8%; $\alpha=.82$; Holsti=98%)
Bedrijfsleven/middenstand/horeca	Commerciële sector: lokale, nationale, internationale bedrijven, individuele winkel(iers), horecaondernemingen, werknemers, etc. (10.4%; $\alpha=.93$; Holsti=99%)
Belangenvereniging	Organisaties die belangen vertegenwoordigen van maatschappelijke groeperingen, milieugroeperingen, etc. (4.9%; $\alpha=.79$; Holsti=98%)
<i>Burgerbronnen</i> (N=159)	
Burger als primair onderwerp nieuwsbericht	Gewone mensen als hoofdpersoon van het issue, voor zover geen slachtoffer (2.4%; $\alpha=.83$; Holsti=95%)
Vox pop	Toevallige voorbijgangers. 'De stem des volks': men heeft één of meer personen gevraagd om te zeggen wat men van een bepaald onderwerp vindt (9.7%; $\alpha=.80$; Holsti=90%)
Ooggetuigen	Gewone mensen die erbij waren toen er iets gebeurde en op basis daarvan aan het woord komen (0.6%; $\alpha=1.00$; Holsti=100%)
Slachtoffers/gedupeerden	Gewone mensen die slachtoffer zijn van hetgeen bericht wordt in het nieuws, of iemand die gedupeerd is door een derde partij (3.2%; $\alpha=1.00$; Holsti=100%)
Actieve burgers	Individuele burger of groepen burgers die zich inzetten om dingen te doen of voor elkaar te krijgen en vanuit die rol aan het woord komt (3.0%; ^a ; Holsti=90%)

^aKrippendorff's Alpha kon niet berekend worden omdat de rol zeer weinig voorkwam in de betrouwbaarheidssteekproef. Het percentage overeenstemming (Holsti) tussen beide codeurs geeft echter aan dat de codeurs het in de meeste gevallen eens waren over de codering van actieve burgers.

De *elitebronnen* (N=523; 62.04% van het aantal bronnen) bestonden uit vertegenwoordigers van overheidsinstanties/politici, media of journalisten, onafhankelijke experts/wetenschapper/onderzoekers en hulpverlenende instanties/*law enforcement*.

Het *maatschappelijk middenveld* omvatte bronnen die een maatschappelijke organisatie, bedrijfsleven/middenstand/horeca of belangenvereniging vertegenwoordigden (N=161; 19.10% van het aantal bronnen). Aanvankelijk werden ook vertegenwoordig-

gers van clubs/verenigingen gecodeerd, maar aangezien slechts enkele gecodeerde bronnen in deze rol aan het woord kwamen, is deze categorie niet meegenomen in de analyses. Hetzelfde gold voor (lokale) beroemdheden en professionele sporters als bron.

De *burgerbronnen* ($N=159$; 18.86% van het aantal bronnen) worden gevormd door gewone mensen die als zichzelf werden opgevoerd, of die zich georganiseerd hadden om iets te bereiken (bijvoorbeeld actiescomités, huurderplatform of oudercommissie). Zij kwamen voor in de rol van primair onderwerp in het nieuwsbericht, vox pops, ooggetuigen, slachtoffers/gedupeerden, of als actieve burgers. In het codeboek waren ook de 'burger als deskundige', de 'burger als vertegenwoordiger van een groep' en 'het publiek' als een algemene term om een grotere groep aan te duiden, als rol toegevoegd. Echter, deze bleken niet of nauwelijks voor te komen in de totale steekproef en zijn om die reden niet meegenomen in de verdere analyses.

Resultaten

Typen bronnen in nieuws: trends

Om te onderzoeken of de aanwezigheid van burgerbronnen, elitebronnen en bronnen uit het maatschappelijk middenveld door de jaren heen is veranderd, is voor elk type bron een variantieanalyse (ANOVA) uitgevoerd met jaartal en zender als onafhankelijke variabelen en het aantal keer dat een type bron voorkwam als afhankelijke variabele. De analyse voor burgerbronnen ($F(2,837)=16.50$; $p<.001$; $\eta^2_p=.04$) laat zien dat het aantal burgerbronnen in 2012 (26.2%) significant hoger was ($p=.027$) dan in 1996 (17.7%) en 1990 (7.7%; $p<.001$). De toename in burgerbronnen tussen 1990 en 1996 was bovendien ook significant ($p=.015$), waarmee de verwachting dat het aantal burgerbronnen door de jaren heen is toegenomen (H1) bevestigd wordt. Het aantal elitebronnen nam, conform hypothese 2, af door de jaren heen ($F(2,837)=11.45$; $p<.001$; $\eta^2_p=.03$). In 1990 waren er meer elitebronnen in het nieuws (73.4%) dan in 1996 (63.5%) en 2012 (54.4%). Alleen het verschil tussen 1990 en 2012 was significant ($p<.001$). Ten aanzien van het maatschappelijk middenveld werd geen significante toe- of afname ($F<1$) gevonden tussen 1990 (18.9%), 1996 (18.7%) en 2012 (19.6%). Het gebruik van deze bronnen bleef dus gelijk door de jaren heen (OV1).

Vervolgens is een multinomiale logistische regressieanalyse uitgevoerd om te onderzoeken in hoeverre de verhouding in aanwezigheid tussen elitebronnen, bronnen uit het maatschappelijk middenveld en burgerbronnen is veranderd in de twee decennia en tussen de twee zenders (eerste hoofdvraag onderzoek). Een schatting van het volledige model liet zien dat het opnemen van de predictoren jaartal en zender leidde tot een beter passend model: het verschil in -2 log likelihood tussen het model zonder en met predictoren is significant ($-2\Delta\ell=39.425$; $df=6$; $p<.001$). Ech-

ter, de likelihood-ratio-testen laten zien dat zender geen significante bijdrage levert aan het model ($-2\Delta\ell=1.556$; $df=2$; $p=.459$); en dat dus alleen jaartal ($-2\Delta\ell=36.759$; $df=4$; $p<.001$) als predictor kan worden beschouwd. Het model met alleen jaartal als predictor geeft vervolgens inzicht in de verhouding tussen de drie typen bronnen door de jaren heen. De B-parameters¹ laten zien dat er significant minder bronnen uit het maatschappelijk middenveld en burgerbronnen in de nieuwsberichten zitten in vergelijking met elitebronnen, maar dat de verschillen door de jaren heen wel kleiner zijn geworden. Dit betrof met name de verhouding tussen burgerbronnen en elitebronnen.

Rollen van bronnen in nieuws

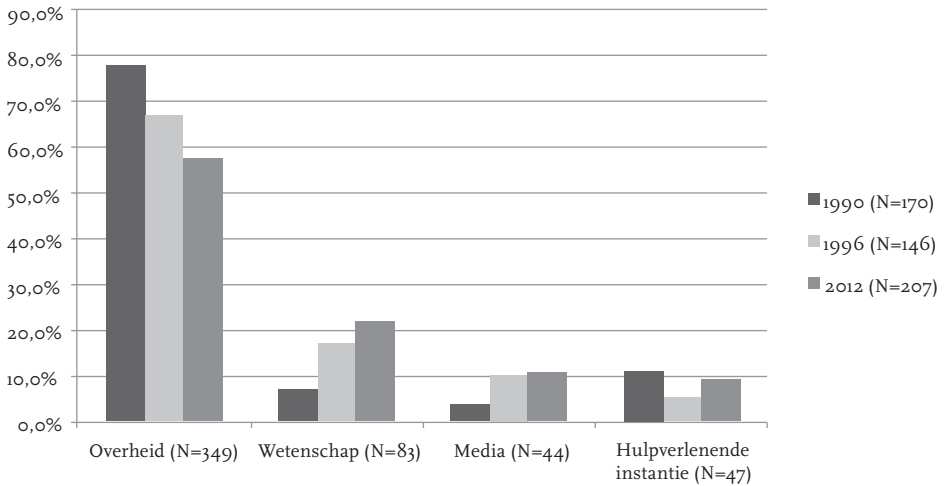
Om de tweede hoofdvraag van het onderzoek (tevens OV₂) naar de (veranderende) inhoudelijke rollen van bronnen te onderzoeken is voor elk van de twaalf onderscheiden rollen een variantieanalyse (ANOVA) uitgevoerd met als afhankelijke variabele het aantal keer dat een bron in de betreffende rol is voorgekomen in de nieuwsberichten en als onafhankelijke variabele het jaartal van uitzending. Tevens is de zender in deze analyses meegenomen als onafhankelijke variabele, om te controleren of er verschillen zijn tussen de twee nieuwsaanbieders in de steekproef. Tenzij anders vermeld, werden er geen verschillen gevonden tussen NOS Journaal en RTL Nieuws.

Elitebronnen

De variantieanalyse naar de (veranderende) rollen van de elitebronnen, laat allereerst zien dat er door de jaren heen geen verandering is opgetreden in het voorkomen van hulpverlenende instanties en law enforcement als bron ($F(1,517)=1.63$; $p=.198$). Er werden wel verschillen gevonden in het voorkomen van overheid/politici, onafhankelijke experts/wetenschappers/onderzoekers en media/journalisten (zie figuur 1).

Elitebronnen kwamen veruit het meest aan bod in nieuwsberichten in de rol van politicus of overheidsinstantie. Echter, hun aanwezigheid als bron in het nieuws nam door de jaren heen af ($F(2,517)=8.88$; $p<.001$; $\eta^2_p=.01$). Post-hocanalyses lieten zien dat er in 1990 significant vaker ($p<.001$) iemand vanuit de overheid als bron aan het woord kwam (77.5% van alle elitebronnen) dan in 2012 (57.1%). In 1996 was 67.1% van de elitebronnen een politicus of overheidsinstantie, hetgeen echter niet significant meer was dan in 1990 ($p=.136$) of significant minder dan in 2012 ($p=.167$).

In tegenstelling tot de aanwezigheid van bronnen met een overheidsfunctie, nam de aanwezigheid van onafhankelijke bronnen als experts, onderzoekers en wetenschappers door de jaren heen toe ($F(2,517)=7.92$; $p<.001$; $\eta^2_p=.03$). Waar in 1990 nog slechts 7.0% van de elitebronnen een expert, onderzoeker of wetenschapper was, was dit in 1996 al 17.1%. Deze toename was significant ($p=.041$). In 2012 was 21.9%

FIGUUR 1. Verandering in aanwezigheid van elitebronnen in televisienieuws tussen 1990 en 2012

van de bronnen in nieuwsberichten een expert, onderzoeker of wetenschapper, hetgeen een significante toename is ten opzichte van 1990 ($p < .001$), maar niet ten opzichte van 1996 ($p = .575$).

De analyse naar het voorkomen van media/journalisten als bron in nieuwsberichten leverde een marginaal significant hoofdeffect van jaar op ($F(2,517) = 2.94$; $p = .054$). Er werden geen verschillen tussen de zenders gevonden ($F < 1$), maar wel een interactie tussen beide variabelen ($F(2,517) = 3.90$; $p = .021$; $\eta^2_p = .02$). Er is een stijging in de aanwezigheid van media/journalisten als bron in het NOS Journaal ($F(2,517) = 5.271$; $p = .005$). Deze toename wordt met name veroorzaakt door het significante verschil ($p = .001$) in aanwezigheid van dit type elitebron in 1990 (2.1%) ten opzichte van 2012 (14.9%), terwijl het aantal media of journalisten als bron in het NOS Journaal in 1996 (6.9%) niet significant verschilde van 1990 ($p = .270$) en 2012 ($p = .058$). De verandering in het voorkomen van media/journalisten als bron in het RTL Nieuws is niet significant, ($F(2,517) = 1.629$; $p = .197$). Dit betekent dus dat in het NOS Journaal een toename is in het voorkomen van media/journalisten door de jaren heen, terwijl dit voor het RTL Nieuws stabiel is gebleven.

Maatschappelijk middenveld

Iets meer dan de helft (54.7%) van de bronnen uit het maatschappelijk middenveld was iemand uit de commerciële sector (bedrijfsleven/middenstand/horeca). Een kwart van de bronnen (25.5%) vertegenwoordigde een belangenvereniging, terwijl de overige bronnen een maatschappelijke organisatie representeerden. Voor de bronnen uit het maatschappelijk middenveld werd alleen een verandering gevonden in het voorkomen van maatschappelijke organisaties tussen 1990 en 2012

($F(2,155)=3.29$; $p=.040$; $\eta^2_p=.04$). In 1990 was 11.3% van de bronnen uit het maatschappelijk middenveld iemand die sprak namens een maatschappelijke organisatie, hetgeen significant minder was ($p=.040$) dan in 1996 (32.5%). In 2012 was er weer een afname van het aantal maatschappelijke organisaties als bron in het nieuws (17.8%), maar dit was geen significante verandering ten opzichte van 1996 ($p=.148$) of 1990 ($p=1.00$). Het aantal bronnen vanuit het bedrijfsleven/middenstand/horeca ($F<1$) en belangenverenigingen ($F(2,155)=1.712$; $p=.184$) bleef door de jaren heen gelijk.

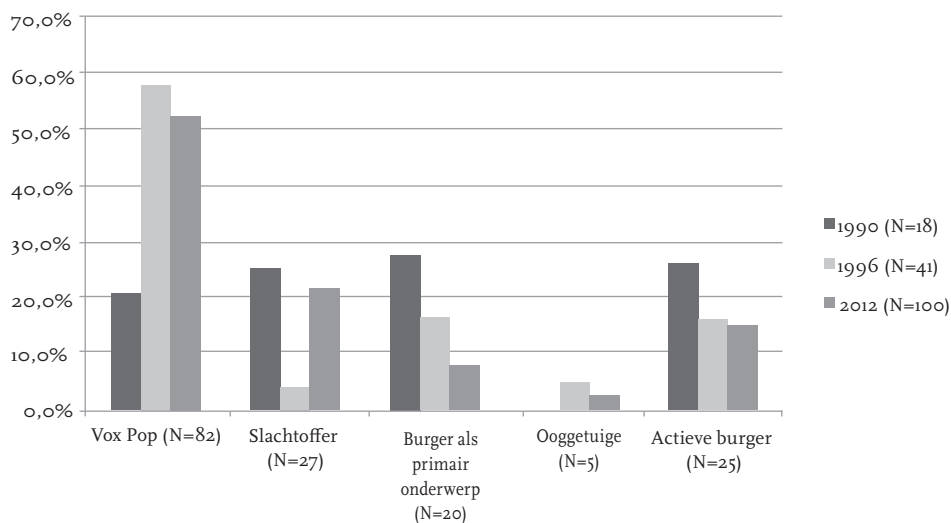
Burgerbronnen

Meer dan de helft van alle burgerbronnen behoorde tot de categorie vox pop (51.6%). Burgers in de rol van slachtoffer (17.0%), actieve burgers (15.7%) en burgers als primair onderwerp van het bericht (12.6%) komen beduidend minder voor, terwijl slechts een heel klein percentage van de burgerbronnen (3.1%) in de rol van ooggetuige aan het woord kwam.

De variantieanalyse naar de (veranderende) rol van burgers door de jaren heen (zie figuur 2), liet allereerst zien dat het gebruik van burgers in de rol van vox pop door de jaren heen is toegenomen ($F(2,153)=3.74$; $p=.026$; $\eta^2_p=.05$). Post-hocanalyses laten zien dat er in 1990 (20.8%) significant minder vox populi aan het woord kwamen in het nieuws dan in 1996 (58.1%; $p=.028$) en 2012 (52.6%; $p=.036$); het verschil tussen 1996 en 2012 is niet significant ($p=1.00$).

Voor burgers in de rol van slachtoffer werd een hoofdeffect van jaar ($F(2,153)=3.79$; $p=.025$; $\eta^2_p=.05$) gevonden. Post-hoc-tests lieten echter zien dat er tussen de verschillende jaren geen of slechts marginale verschillen zijn in het percentage slachtoffers als bron. Het significante hoofdeffect lijkt vooral te kunnen worden toegeschreven aan de bevinding dat er in 1996 nagenoeg geen slachtoffers als bron in nieuwsberichten waren ($N=2$; 4%), terwijl in zowel 1990 als 2012 ruim 20% van de gebruikte burgerbronnen de rol van slachtoffer had. In absolute aantallen is er overigens wel een groot verschil in de aanwezigheid van slachtoffers tussen de twee laatstgenoemde jaren. Waar er in 1990 slechts 5 slachtoffers aan het woord kwamen, waren dit er 20 in 2012.

Naast het feit dat burgers niet of nauwelijks voorkwamen in de rol van deskundige of vertegenwoordiger van een groep, bleken er geen veranderingen in het voorkomen van burgerbronnen in de rol van ooggetuige ($F<1$) of actieve burgers ($F<1$). Het voorkomen van burgers als primair onderwerp van het bericht veranderde enigszins door de jaren heen ($F(2,153)=3.07$; $p=.049$; $\eta^2_p=.04$). Het betrof hier een procentuele afname tussen 1990 (27.9%), 1996 (16.3%) en 2012 (7.9%). Hoewel post-hocanalyses geen significante verschillen tussen de betreffende drie jaren aan het licht bracht, onderschrijft de significante waarde van de interactie het algemene beeld van een afname van burgers in de betreffende rol.

FIGUUR 2. *Verandering in aanwezigheid van burgerbronnen in televisienieuws tussen 1990 en 2012*

Conclusie en discussie

Zowel binnen de journalistiek als in de wetenschap wordt met regelmaat gesteld dat alternatieve geluiden een grotere rol (zouden moeten) krijgen in nieuwsberichten om daarmee tegenwicht te bieden aan het monopolie op het duiden van nieuws door het sociale en politieke establishment. Het is tot nog toe onduidelijk gebleven of dit in de praktijk ook daadwerkelijk gebeurt. Wordt de burger of het maatschappelijk middenveld meer serieus genomen als verstreker van relevante informatie of opinie dan voorheen? Deze studie laat zien dat dit niet per definitie het geval is. Het onderzoek begint hiermee een belangrijk hiaat te vullen in de wetenschappelijke kennis omtrent de rol van verschillende soorten bronnen in de hedendaagse journalistiek.

Allereerst stelden we de vraag of de verhoudingen tussen elitebronnen en andere bronnen in de afgelopen twee decennia veranderd zijn. Uit ons onderzoek blijkt dat dit inderdaad het geval is: het aantal elitebronnen nam af, het maatschappelijk middenveld bleek door de jaren heen een relatief goed vertegenwoordigde groep bronnen te zijn waarin echter weinig belangrijke veranderingen plaatsvonden, terwijl het aantal burgerbronnen toenam.

Op het eerste gezicht lijkt dat laatste goed nieuws: de burger krijgt een verhoudingsgewijs belangrijker stem in het nieuws, en daarmee meer gelegenheid een alterna-

tief geluid te laten horen: burgers zijn meer ‘aanwezig’. Verdere analyse wijst echter uit dat de toename van het aantal burgers in het nieuws vooral is toe te schrijven aan een toename van zogenoemde vox pops: de willekeurige voorbijganger op de Amsterdamse Albert Cuypmarkt die in een sappige soundbite wat kleur aan een item mag toevoegen. Ze dienen alleen als illustratie om reeds gegeven informatie te ondersteunen. Slechts in ongeveer een derde van de gevallen worden burgers ingezet in een meer inhoudelijke rol. Burgers als primair onderwerp van het bericht, actieve burgers, of ooggetuigen kunnen vanuit een bepaalde deskundigheid, kennis, of ervaring een meer fundamentele bijdrage aan het nieuws leveren (Ahva, 2010). Deze meer actieve, inhoudelijke rol van burgers is in de loop van de jaren echter niet toegenomen. Hoewel burgers dus verhoudingsgewijs meer voorkomen in het nieuws dan vroeger, blijken ze nog steeds nauwelijks definitiemacht te hebben.

Daarbij dient wel te worden opgemerkt dat in onderhavig onderzoek alleen gekeken is naar de rol van bronnen in het nieuws (bijvoorbeeld woordvoerder, ooggetuige, politicus) en niet naar de inhoud van hun boodschap. Hoewel er weinig reden is om te veronderstellen dat bijvoorbeeld een woordvoerder van de politie zijn/haar persoonlijke mening geeft over een onderwerp in plaats van de feitelijke informatie, is het wel denkbaar dat bijvoorbeeld de mens achter de politicus door de jaren heen meer gezicht heeft gekregen in het nieuws. Het zou dan ook interessant zijn om in vervolgonderzoek te analyseren in welke mate informatie gegeven door bronnen inhoudelijk iets toevoegt aan het nieuwsbericht en of hierin veranderingen zijn opgetreden door de jaren heen.

Een andere tekortkoming van het onderzoek betreft het geringe aantal jaren en de tijd die tussen de drie gebruikte meetmomenten zit. De gecodeerde jaren zijn zorgvuldig geselecteerd op basis van grote veranderingen in het Nederlandse nieuwslandschap en kunnen daarmee een belangrijke eerste indicatie geven over veranderingen in het gebruik van bronnen in het Nederlandse televisienieuws. Het verdient echter de aanbeveling om in toekomstig onderzoek ook nieuwsuitzendingen uit de tussenliggende jaren te coderen, om daarmee een vollediger beeld te krijgen van trends en ontwikkelingen in het gebruik van diverse typen bronnen in nieuwsberichten.

Uit dit onderzoek zou men de conclusie kunnen trekken dat journalisten zich in de afgelopen twee decennia bewuster zijn geworden van het belang om tegengeluiden te laten horen in het publieke debat waarin voorheen het initiatief toch vooral bij de politiek lag. Dit alternatieve geluid blijkt door de jaren heen echter niet sterker vertegenwoordigd te worden door non-elite, maar vooral door andere leden van de elite. Het komt men name tot uitdrukking in de grotere rol van onafhankelijke experts en journalisten (alleen NOS) in de berichtgeving. Daarbij moet worden aangetekend dat de politiek nog steeds verreweg de best vertegenwoordigde groep is in het nieuws en dus nog steeds de belangrijkste *primary definers* van het nieuws zijn.

Traditionele journalistieke waarden van betrouwbaarheid en feitelijkheid lijken een drempel op te werpen voor meer toegang tot de berichtgeving door alternatieve bronnen: met name burgers zijn wel duidelijker aanwezig, maar hen wordt nog niet dezelfde serieuze rol toevertrouwd als elitebronnen. Kennelijk worden politici en institutionele experts – en ook journalisten zelf – nog steeds als onafhankelijker, meer feitelijk en daardoor betrouwbaarder gezien dan organisaties uit het maatschappelijk middenveld en burgers. Het is de vraag of vanuit het idee van burgerlijke verantwoordelijkheid (cf. Ahva, 2013; Brants & De Haan, 2010) de journalist niet meer moeite zou moeten doen om de actieve, geïnformeerde, betrokken burgers een meer substantiële bijdrage aan de berichtgeving te laten leveren. Daarmee zou de duiding van het nieuws meer aansluiten bij het perspectief van burgers en bij de publieksagenda. Er zou dan werkelijk sprake kunnen zijn van alternatieve geluiden.

Literatuur

- Ahva, L. (2010). *Making news with citizens: Public journalism and professional reflexivity in Finnish newspapers*. Tampere: Tampere University Press.
- Ahva, L. (2013). Public journalism and professional reflexivity. *Journalism*, 14(6), 790-806.
- Beam, R. A. (2003). Content differences between daily newspapers with strong and weak market orientations. *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 80(2), 368-390.
- Berkowitz, D. (2009). Reporters and their sources. In K. Wahl-Jorgensen, & T. Hanitzsch (Eds.), *The handbook of journalism studies* (pp. 102-115). New York: Routledge.
- Brants, K. (2008). Media, politiek en de spiraal van wantrouwen. In B. Snels & N. Thijssen (Eds.), *De Grote Kloof: Verhitte politiek in tijden van verwarring* (pp.163-91). Amsterdam: Boom.
- Brants, K., & De Haan, Y. (2010). Taking the public seriously: Three models of responsiveness in media and journalism. *Media, Culture & Society* 32(3), 411-428.
- Carlson, M. (2009). Dueling, dancing or dominating? Journalists and their sources. *Sociology Compass*, 3(4), 526-542.
- Coulson, D. C., & Lacy, S. (1996). Journalists' perceptions of how newspaper and broadcast news competition affects newspaper content. *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 73(2) 354-363.
- Davis, A. (2000). Public relations, news production and changing patterns of source access in the British national media. *Media, Culture & Society*, 22(1), 39-59.
- De Keyser, J., & Raeymaeckers, K. (2012). The printed rise of the common man: How Web 2.0 has changed the representation of ordinary people in newspapers. *Journalism Studies*, 13(5-6), 825-835.
- De Swert, K. (2011). *Where is the balance in the news? The determinants of balanced coverage of political news sources in television news* (Unpublished doctoral dissertation). Universiteit Antwerpen, Belgium.
- De Swert, K., Walgrave, S., Hooghe, M., Uce, V., & Hardy, A. (2008). *Het Vlaamse televisienieuws onder de loep: Een vergelijkend onderzoek 2003-2008*. Flanders, Belgium: ENA (Electronic News Archive) report for the Minister of Media.
- Dimitrova, D. V., & Strömbäck, J. (2009). Look who is talking: Use of sources in newspapers coverage in Sweden and the United States. *Journalism Practice*, 3(1),75-91.
- Drok, N. (2007). *De toekomst van de journalistiek*. Amsterdam: Boom.
- Farnsworth, S. J., & Lichter, S. R. (2007). *The nightly news nightmare: Network television's coverage of U.S. presidential elections, 1988-2004* (2nd ed.). Lanham, MD: Rowman & Littlefield.
- Gans, H. (1979). *Deciding what's news*. New York: Pantheon.
- Gelauff, M. (2012, 24 mei). *NOS presenteert nieuwe vormgeving*. Opgehaald van <http://over.nos.nl/voor-depers/nos-persberichten/detail/35>.

- Gillmor, D. (2004) *We the media: Grassroots journalism by the people, for the people*. Sebastopol, CA: O'Reilly Media Inc.
- Grabe, M. E., Zhou, S., & Barnett, B. (1999). Sourcing and reporting in news magazine programs: 60 minutes versus hard copy. *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 76(2), 293-311.
- Haas, T. (2007). *The pursuit of public Journalism: Theory, practice and criticism*. New York: Routledge.
- Hayes, A. F., & Krippendorff, K. (2007). Answering the call for a standard reliability measure for coding data. *Communication Methods and Measures*, 1(1), 77-89.
- Helle, M. (2000). Disturbances and contradictions as tools for understanding work in the newsroom. *Scandinavian Journal of Information Systems*, 12, 81-114.
- Hendriks Vettehen, P. G. J., Beentjes, J. W. J., Nuijten, K., Peeters, A. (2011). Arousing news characteristics in Dutch television news 1990-2004: An exploration of competitive strategies. *Mass Communication & Society*, 14(1), 93-112.
- Hendriks Vettehen, P. G. J., Nuijten, K., & Peeters, A. (2008). Explaining effects of sensationalism on liking of television news stories the role of emotional arousal. *Communication Research*, 35(3), 319-338.
- Hendriks Vettehen, P. G. J., Zhou, S., Kleemans, M., d'Haenens, L., & Lin, T. T. (2012). Competitive pressure and arousing television news: A cross-cultural study. *Asian Journal of Communication*, 22(2), 179-196.
- Hermans, L., Schaap, G., & Bardoeel, J. (2014). Re-establishing the relationship with the public: Regional journalism and citizens' involvement in the news. *Journalism Studies*, (ahead-of-print), 1-13.
- Hietbrink, N., & Hermans, L. (2013). *Regionale media, democratie & burgerschap*. Paper gepresenteerd op het congres 'Etnaal van de Communicatiewetenschap 2013', Rotterdam.
- Kurpius, D. D. (2002). Sources and civic journalism: Changing patterns of reporting? *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 79(4), 853-866.
- Lefevere, J., De Swert, K., & Walgrave, S. (2012). Effects of popular exemplars in television news. *Communication Research*, 39(1), 103-119.
- Lewis, J., Inthorn, S., & Wahl Jorgensen, K. (2005). *Citizens or consumers: What the media tell us about political participation*. Maidenhead: Open University Press.
- Lewis, J., Williams, A., & Franklin, B. (2008). A compromised fourth estate? UK news journalism, public relations and news sources. *Journalism Studies*, 9(1), 1-20.
- Manning, P. (2001). *News and news sources: A critical introduction*. London: Sage.
- Massay, B. (1998). Civic journalism and nonelite sourcing: Making routine newswork of community connectedness. *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 75(2), 394-407.
- McManus, J. H. (1994). *Market-driven journalism: Let the citizen beware?*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- McManus, J. H. (2009). The commercialization of news. In K. Wahl-Jorgensen & T. Hanitzsch (Eds.), *The handbook of journalism studies* (pp. 218-235). New York: Routledge.
- O'Sullivan, J., & Heinonen, A. (2008). Old values, new media. *Journalism Practice*, 2(3), 357-371.
- Pavlik, J. (2000). The impact of technology on journalism. *Journalism Studies*, 1(2), 229-237.
- Prior, M. (2005). News vs. entertainment: How increasing media choice widens gaps in political knowledge and turnout. *American Journal of Political Science*, 49(3), 577-592.
- Raad voor Maatschappelijke Ontwikkelingen (2003). *Medialogica: Over het krachtenveld tussen burgers, media en politiek*. Den Haag: RMO.
- Rosen, J. (1999). *What are journalists for?* New Haven, CT: Yale University Press.
- Schudson, M. (2003). *The sociology of news*. New York: Norton & Company.
- Stichting Kijkonderzoek (2014). Top 25. Opgehaald van https://kijkonderzoek.nl/component/com_kijk_cijfers
- Sundar, S. S. (1998). Effects of source attribution on perception of online news stories. *Journalism and Mass Communication Quarterly*, 75(1), 55-68.
- Tiemeijer, W., & De Jonge, J. (2013). *Hoeveel vertrouwen hebben Nederlanders in wetenschap?* Den Haag: Rathenau Instituut.
- Tiffen, R., Jones, P. K., Rowe, D., Aalberg, T., Coen, S., Curran, J., Hayashi, K., Iyengar, S., Mazzoleni, G., Papathanassopoulos, S., Rojas, H., & Soroka, S. (2013). Sources in the news: A comparative study. *Journalism Studies*, (ahead-of-print), 1-18.

Tuchman, G. (1972). Objectivity as a strategic ritual: An examination of newsmen's notions of objectivity. *The American Journal of Sociology*, 77(4), 660-679.

Noten

1 Elitebronnen zijn referentiecategoriën. B-coëfficiënten maatschappelijk middenveld: B = -1.029 (intercept), B = -.323 (1990), B = -.194 (1996). B-coëfficiënten burgerbronnen: B = -.728 (intercept), B = -1.518 (1990), B = -.542 (1996).